

DEBATT

Förtroendekrisen mellan Socialstyrelsen och det sociala arbetet fortsätter

Socialstyrelsen har bestämt sig för att inleda en genomgång av Barns Behov i Centrum (BBIC), det utredningssystem som flertalet kommuner idag använder. Jag tänker att det är på tiden. Systemet är långt ifrån väl underbyggt vare sig vad gäller forskning eller lokala förhållanden, inte heller är det evidensbaserat. Trots detta har det för många kommit att bli synonymt med både evidens och evidensbaserat socialt arbete (EBP). Att detta kunnat ske beror bland annat på hur Socialstyrelsen valt att implementera mer eller mindre systematiserade bedömnings- och utredningsverktyg som en, eller enda del av ett större evidensprojekt.

Men, låt oss lämna kritiken för ett tag. Det är bra att det sker en översyn av BBIC. Döm om min förvåning när jag läser vidare och inser att detta uppdrag

gått till forskare som själva ligger bakom ett "evidensbaserat" verktyg som kallas Ester (Örebro Universitet 2014). Det är ett verktyg där komplexa sociala frågor omvandlas till statistiska risk- och skyddsfaktorer eller annorlunda uttryckt: ett verktyg som påminner om BBIC avseende både kunskapssyn och människosyn (Herz 2012). I så fall kan man fråga sig vilken kritik mot BBIC (som nämns som skäl för översynen) är det som förväntas ses över? Inte är det den kritik mot både BBIC och Ester som jag själv formulerat, som innefattar både kunskapssyn och människosyn (se Herz 2012). Inte heller tycks det vara den kritik som tidigare riktats mot evidensprojektet både nationellt (se bl.a. Bergmark, Bergmark & Lundström 2011) och internationellt (se bl.a. Garrett 1999; 2002; 2005; Glasby & Beresford 2006). Frågan är vad denna utveckling betyder för socialt arbete? Vilket förtroende har Socialstyrelsen för den forskning som

Marcus Herz, lektor i socialt arbete vid Institutionen för socialt arbete, Malmö Högskola.

bedrivs i socialt arbete, där det komplexa i sociala frågor ofta tillvaratas? En finger-visning av detta förtroende har visat sig i tidigare debatter mellan företrädare för Sveriges universitet och högskolor samt representanter från Socialstyrelsen. Väljer Socialstyrelsen helt sonika forskare som ligger i linje med den utveckling av socialt arbete de själva förespråkar? Är det arbetssättet i så fall förenligt med "bästa tillgängliga kunskap" (jfr Socialstyrelsen 2014)?

Ett stort bakomliggande problem är att Socialstyrelsen gör "bästa tillgängliga kunskap" synonymt med EBP, samtidigt som EBP inte per automatik innebär "bästa tillgängliga kunskap". Bland annat finns det de som menar att forskning som inte stämmer överens med rådande normer och föreställningar gärna bortses från i översikter och riktlinjer relaterade till implementering av EBP (se ex. Naughton 2005). I den meningen blir kunskapssökandet och utvecklandet av nya modeller och verktyg starkt begränsad. Ett sådant exempel i en svensk kontext, är hur underhållsbehandling länge behandlats av Socialstyrelsen med skepsis och med detaljstyrning av verksamheter som resultat. Detta samtidigt som Socialstyrelsens föreskrifter ofta går emot aktuell forskning (Johnson 2013; Johnson, Svensson & Åkesson 2013).

Ett annat exempel som aktualiseras i och med den kommande genomgången av BBIC är hur så kallade risk- och skyddsfaktorer används i socialt arbete, eftersom detta starkt ifrågasatts (Gillingham 2006; Green 2007; Pollack 2010; Ungar 2004). Arbetet med så kallade risk- och skydds-

faktorer används både inom ramen för BBIC och förespråkas av de som nu fått uppdraget att se över BBIC (Andershed & Andershed 2005). Problemen med detta arbetssätt är att personers berättelser kan omformuleras för att passa in i de verktyg som används (se White, Hall & Peckover 2009), eller att "riskfaktorer" kan krävas för att komma ifråga för specifika insatser (Pollack 2010). För det första leder detta till att "riskerna" reproduceras. För det andra kan nästan alla "riskfaktorer" tolkas som både risk och skydd. Nyfikenhet tas exempelvis upp som en skyddsfaktor av Andershed och Andershed (2005), men troligen gäller detta långt ifrån all form av nyfikenhet. Istället handlar det om att risk- och skyddsfaktorerna, för det tredje, endast är giltiga inom ramen för en specifik social, politisk och historisk kontext som sällan redovisas öppet. En kontext som dessutom ofta visar sig vara blind för påverkan av kön, etnicitet och ras (Herz 2012; Ungar 2004).

Men, den kanske viktigaste kritiken jag har mot användandet av risk- och skyddsfaktorer är att de får reella konsekvenser för enskilda (Herz 2012). Att vara pojke beskrivs exempelvis av Andershed & Andershed (2005) som att vara en riskfaktor, frågan är vad detta konstaterande gör för pojkar men också för flickor som kommer i kontakt med socialtjänsten? Ska flicka ses som en skyddsfaktor? Socialstyrelsen uttrycker sig själva så i *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC* (2009:25), och vad får detta för konsekvenser? Vilka konsekvenser får det för pojkar om deras handlingsutrymme anpassas efter att vara en riskfaktor? Hur säker-

ställer man att flickor inte hamnar utanför skydds nätet? Dessa frågor baseras naturligtvis bara på en liten del av den forskning i socialt arbete som finns att tillgå men som sällan eller aldrig får utrymme i Socialstyrelsens diskussioner och dokument avseende BBIC och evidensprojektet. Att i en eller flera metastudier visa att pojkar är statistiskt överrepresenterade gällande en rad olika former av social utsatthet och våld, betyder inte att detta kan överföras på arbetet med enskilda. Ett sådant arbetssätt utgör troligen det största felslutet i evidensimplementeringen i socialt arbete. Tvärtom kan det rentav vara kontraproduktivt. Ett sådant exempel är att i arbete med deprimerade och suicidala män och pojkar arbeta utifrån ideologiska föreställningar om maskulinitet, vilka mycket väl kan vara forskningsbaserade och väl underbyggda statistiskt, som att många män inte kan eller vill tala om känslomässiga frågor. Ett sådant förhållningssätt riskerar dock att ytterligare spä på en av orsakerna bakom "risken" att som man slutligen ta sitt liv, nämligen mannens egen och behandlarens relation till maskulinitet och en maskulin ideologi (Emslie, Ridge, Ziebland & Hunt 2006). Mac an Ghail & Haywood (2002) varnar på ett liknande sätt för att maskulinitet oftast tillskrivs unga pojkar vid behandling snarare än att låta pojkarnas sociala positioner och lokala förhållanden ligga till grund för behandlingen. Att, som i det här fallet, överföra aggregerad kunskap på enskilda kan alltså leda till att behandlingen slår tillbaka och att socialarbetarna enbart reproducerar redan på förhand givna mönster.

Socialstyrelsens svar på denna kritik mot EBP brukar vara att EBP består av fler delar än verktygen (exempelvis professionell expertis, personens önskemål, situation och kontext), eller att hävda att verktyg som exempelvis BBIC inte är evidensbaserat. De har rätt i båda fallen. För det första, ja det stämmer att definitionen av EBP som Socialstyrelsen valt innehåller mer än att använda olika verktyg och aggregerad data. Men jag menar, i likhet med andra (se Lundström & Shanks 2013), att detta omformuleras i det praktiska sociala arbetet (Herz 2012). Det socialarbetarna själva ser som nytt i arbetet med EBP är de olika verktygen. Implementeringen av EBP har inte betytt en omformulering av det sociala arbetet mot ett arbete där vetenskap och beprövad erfarenhet är ledorden. Det har betytt ett arbete där olika verktyg och en uppsjö dokument marknadsförs, implementeras och används, ett arbete där *andra* står för vetenskapen och socialarbetarna för utförandet (Herz 2012). Socialarbetarna riskerar att bli verktygsutförare, snarare än reflekterande aktörer som möter människor i dialog.

BBIC är inte evidensbaserat. Men, min poäng är att dessa verktyg görs synonyma med evidens och därmed "bästa tillgängliga kunskap" oavsett vad aktuell forskning i socialt arbete visar. BBIC har normaliserats och blivit en del av vad som uppfattas vara EBP (Herz 2012). Det är därför många använder BBIC som argument för att det sociala arbetet med barn numera ska uppfattas som säkert, systematiskt och evidensmässigt underbyggt. Systemet ger arbetet ett sken av objektivitet och veten-

skaplighet och döljer på så vis dess tvivelaktiga karaktär (se SVT Debatt 2012), BBIC anses *bevisat*, det är evidens. Slutligen är det viktigt att påminna sig om att väldigt få, om ens något av de verktyg Socialstyrelsen marknadsför, kan anses vara evidensbaserade enligt dess strikta definition. Här finns anledning att påminna om den fråga Anders Bergmark och Tommy Lundström ställde i Socialvetenskaplig tidskrift 3/2011 angående drontens dom, en fråga som snabbt viftades bort (Bergmark & Lundström 2011, 2012; Sundell 2012). Drontens dom handlar om att verktygen per se inte påverkar utfallet utan att det snarare är interventionen och stimulerande och dialogbaserade möten som spelar roll.

Som tidigare påpekades finns dock ytterligare en viktig fråga som följer av denna utveckling, det är hur Socialstyrelsen i grund och botten ser på forskning i socialt arbete och i förlängningen på socialt arbete som profession. Varför väljs forskning i socialt arbete bort som tar hänsyn till det sociala och strukturella sammanhanget i vilka människor lever, till förmån för forskning som individualiserar social utsatthet? Vad får det för konsekvenser för det sociala arbetet? Sverige står inför alltmer komplexa utmaningar i form av arbetslöshet, utförsäkringar, trångboddhet, segregation, rasism, sexism och fattigdom, och socialt arbete tycks

sakna verktyg för att möta dessa utmaningar. I Storbritannien har detta diskuterats under lång tid. Nyligen gick ordföranden i "British association of social workers" ut i Guardian och propagerade för att det sociala arbetet måste tänka om och arbeta närmare människors vardag, lämna kontoren och arbeta i de lokala stadsdelarna (Robb 2013). Även den så kallade Munro-rapporten betonade vikten av lokal kunskap snarare än generell kunskap som förmedlas uppifrån (2011). I Sverige fortsätter dock Socialstyrelsen att envist förespråka och förmedla en viss typ av kunskap som tycks bidra till en allt mer individualiserad socialtjänst som arbetar på löpande band. Vi ser redan hur detta understödjer en utveckling där delar av det sociala arbetet förskjuts från socialtjänst och kommun till föreningar, eldsjälar och frivilligarbetare, som alla lägger ner sin egen tid, sina resurser och sina pengar. Hur ska Socialstyrelsens EBP-projekt bidra till att socialarbetare får forskningsbaserad kunskap om denna utveckling och dessa sociala frågor om man konsekvent bortser från viss forskning? Eller ska EBP-projektet tolkas som ett steg på vägen mot att helt överlåta utvecklingen av det professionella sociala arbetet till forskning som säger väldigt lite om samhällsutveckling och maktfrågor men som delar Socialstyrelsens eget intresse?

Referenser

- Andershed, Henrik & Andershed, Anna-Karin (2005) *Normbrytande beteende i barndomen: vad säger forskningen?*. Stockholm: Gothia.
- Bergmark, Anders, Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2011) *Evidensbaserat socialt arbete: Teori, kritik, praktik*. Stockholm: Natur and Kultur.
- Bergmark, Anders & Lundström, Tommy (2011) Socialstyrelsen, dronten och den evidensbaserade praktiken. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 3, ss. 244-251.
- Bergmark, Anders & Lundström, Tommy (2012) Svaga argument gentemot drontens dom – ett svar till Knut Sundell. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 1, ss. 53-55.
- Emslie, Carol, Ridge, Damien; Ziebland, Sue & Hunt, Kate (2006) Men's accounts of depression: Reconstructing or resisting hegemonic masculinity?. *Social science & medicine*, vol. 62, ss. 2246-2257.
- Garrett, Paul M. (1999) Mapping Child-Care Social Work in the Final Years of the Twentieth Century: A Critical Response to the "Looking after Children" System. *The British Journal of Social Work*, vol. 29, nr. 1, ss. 27-47.
- Garrett, Paul M. (2002) Yes Minister: Reviewing the 'Looking after Children' Experience and Identifying the Messages for Social Work Research. *The British Journal of Social Work*, vol. 32, nr. 7, ss. 831-846.
- Garrett, Paul M. (2005) Social work's 'electronic turn': notes on the development of information and communication technologies in social work with children and families. *Critical social policy*, vol. 25, nr. 4, ss. 529-553.
- Gillingham, Philip (2006) Risk assessment in child protection: Problem rather than solution? *Australian social work*, vol. 59, nr. 1, ss. 86-98.
- Glasby, Jon & Beresford, Peter (2006) Who knows best? Evidence-based practice and the service user contribution. *Critical social policy*, vol. 26, nr. 1, ss. 268-284.
- Green, David (2007) Risk and social work practice. *Australian social work*, vol. 60, vol. 4, ss. 395-409.
- Herz, Marcus (2012) *Från ideal till ideologi: Konstruktioner av kön och etnicitet inom socialtjänsten*. Örebro: Örebro Universitet.
- Johnson, Björn (2013) Vetenskap och beprövad erfarenhet eller ett blött finger i luften? i FOU-Rapport 2013:3. *Med narkotikan som följeslagare. Femton texter till Bengt Svensson*. Malmö: Malmö Högskola. Fakulteten för hälsa och samhälle.
- Johnson, Björn, Svensson, Bengt & Åkesson, Anders (2013) Reglerna för underhållsbehandling av opiatberoende är godtyckliga och saknar stöd i forskningen. *Läkartidningen*, vol. 110, nr. 8, s. 420.
- Lundström, Tommy & Shanks, Emelie (2013) Hård yta men mjukt innanmäte. Om hur chefer inom den sociala barnvården översätter evidensbaserat socialt arbete till lokal praktik. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2, ss. 108-126.
- Mac an Ghaill, Mairtin & Haywood, Chris (2012) Understanding boys': Thinking through boys, masculinity and suicide. *Social science & medicine*, vol. 74, ss. 482-489.
- Munro, Eileen (2011) *The Munro review of child protection: Final report. A child-centered system*. London: Department for education.
- Naughton, Michael (2005) 'Evidence-based policy' and the government of the criminal justice system – only if the evidence fits! *Critical social policy* vol. 25, nr. 1, ss. 47-69.
- Pollack, Shoshana (2010) Labelling clients 'risky': Social work and the neo-liberal welfare state. *British journal of social work*, vol. 40, ss. 1263-1278.
- Robb, Bridget (2013). Hamzah Khan: Social work needs to reengage with communities. *The*

- Guardian*, publicerad på theguardian.com den 15 November 2013.
- Socialstyrelsen (2009) *Analys, bedömning och beslut I utredningar enligt BBIC*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2014) *Evidensbaserad praktik i socialtjänsten*. Hämtad från <http://www.Socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik> den 18 mars 2014.
- Sundell, Knut (2012) Både insats och relation spelar roll. *Socialvetenskaplig tidskrift, nr. 1*, ss. 50-52.
- SVT (2011) *Semesterbilder ledde till åtal om barnporr*. Göteborg: Sveriges Television. SVT Debatt. Sändes 2011-11-03.
- Ungar, Michael (2004) Constructionist discourse on resilience: Multiple contexts, multiple realities among at-risk children and youth. *Youth & Society, vol. 35*, nr. 3, ss. 341-365.
- White, Sue, Hall, Chris & Peckover, Sue (2009) The descriptive tyranny of the common assessment framework: Technologies of categorization and professional practice in child welfare. *British journal of social work vol. 39*, ss. 1197-1217.
- Örebro Universitet (2014) Örebroforskare får nytt uppdrag av Socialstyrelsen. Hämtat från <http://www.oru.se/Nyheter/Forskningsnyheter/Forskningsnyhet/Orebroforskare-far-nytt-uppdrag-av-Socialstyrelsen/> den 18 mars 2014.